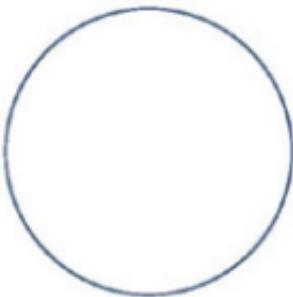

IOM

STARPTAUTISKĀ MIGRĀCIJAS ORGANIZĀCIJA

TU SAPROTI MANI, ES SAPROTU TEVI

Informatīvais materiāls jauniešiem
par patvēruma jautājumiem un kultūras atšķirībām.

TU SAPROTI MANI . E S S A P R O T U T E V I

Informatīvā materiāla autori:

Dace Žvarte, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Bēgļu lietu departamenta direktora vietniece

Dace Paegle, sociālā darba maģistre

Kaspars Zālītis, īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta vadītājs palīgs; Eiropas Jaunatnes cilvēktiesību sadarbības tikla prezidents

Recenzenti:

Vineta Polatside, IOM Rīgas biroja projektu vadītāja

Helēna Stare, IOM Rīgas biroja projektu asistente

Informatīvais materiāls ir tapis Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekta Soli pa so-lim letvaros. Projekta mērķis ir uzlabot patvēruma meklētāju situāciju Latvijā, veicināt efektīvu sociālo un profesionālo integrāciju. Projekta partneri ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde; Starptautiskā Migrācijas Organizācija; Liepājas rajona padome; CARITAS Latvija; biedrība Latvijas Sarkanais Krusts.

Informatīvais materiāls jauniešiem skaidro patvēruma jautājumus un sniedz ieskatu tēmā par kultūras atšķirībām. Patvēruma meklētāji, nonākot svesā valstī, saskaras ar dažkārt pilnīgi atšķirīgu kulturu, kurā neparzināsana, ka arī ar bēgšanu saistītie pārdzīvojumi apgrūtina un traucē šiem cilvēkiem iedzīvoties jaunajā viidē. Vietējo iedzīvotāju aizspriedumi un bieži vien negatīvā attieksme un balles no bēgļiem vēl vairāk sarežģī sociālo un profesionālo integrāciju.

Autoru kolektīvs cer, ka informatīvajā materiālā sniegtais skaidrojums patvēruma un kultūras atšķirību jautājumos palīdzēs jauniešiem rast atbildes uz nozīmīgākajiem jautājumiem par patvēruma meklētājiem un veicinās iecietību un veiksmīgāku starpkultūru dialogu.

Kontaktinformācija:

Starptautiskā Migrācijas Organizācija

Rīgas birojs, ANO nams

Pils iela 21, Riga, LV-1167

Latvija

Tālr. +371 7503626/27

Fakss +371 7503603

E-pasts: iom.riga@undp.riga.lv

Rokasgrāmatas izdošanu un izveidošanu līdzfinansē Eiropas Savienība, par tās saturu atbild EQUAL projekta Soli pa so-lim iestenotāji.

SATURS

I. Patvēruma meklētāji un bēgļi	4
Kas ir bēglis?	4
Kas ir patvēruma meklētājs?	4
Kāda ir atšķiriba starp bēgļiem un ekonomiskajiem migrantiem?	5
Kas izlēm, kurš ir patēriņš bēgļis?	5
Kad Latvijā ieradās pirmie bēgļi?	6
Vai Latvijā ir daudz bēgļu?	6
Kādas ir bēgļa tiesības un pienākumi?	7
Kā bēgļi dzīvo Latvijā?	7
II. Kultūras atšķirības	8
Kas ir kultūra?	8
Kā kultūra veidojas?	8
Kā kultūra izpaužas?	9
Kā izprast kultūru?	11
Kā var justies cilvēks, nonākot svešā zemē?	12
Cik viegli patvēruma meklētājam ir iejusties jaunā zemē?	14
Desmit praktiski padomi komunikācijas uzlabošanai pārstāvjiem ar atšķirīgu kultūru.	14
Kā veidojas neiecietība un negatīva attieksme pret citu kultūru pārstāvjiem?	16
III. Uzdevumi.....	18
1. Pirmie iespaidi.....	18
2. Vilciens „A LA CARTE“	20
3. Solis uz priekšu	22
4. Antonio un Jusufs.....	26
Izzīpiņai	28

PATVĒRUMA MEKLĒTĀJI UN BĒGLI

KĀS IR BĒGLIS?

Ar terminu „bēglis” cilvēce ir saskārusies jau pirms vairākiem gadu tūkstošiem. Vecākajā pasaules grāmatā Biblē lasāms, ka Jēzus kopā ar ģimeni bēg uz Egipti, lai izvairītos no terora Palestīnā. Šāds uzkaitijums varētu būt Joti garš — Marlēna Ditiha, Viktors Igo, Dalailama, Alberts Einšteins, Zigmunds Freids un citi pasaулslaveni cilvēki reizi vai vairākas savā dzīvē devušies bēglu gaitās. Nepieciešamība atstāt dzimteni nav sveša arī mūsu tautai — glābjoties no okupācijas varas terora, aptuveni 200 000 latviešu devās bēglu gaitās uz Rietumvalstīm. Mūsu Valsts prezidente Vaira Viķe-Freiberga atstāja Latviju Otrā pasaules kara laikā, lai atgrieztos šeit jau pēc Latvijas neatkarības atgūšanas.

Starptautisko tiesību dokumentos noteikts, ka bēglis ir persona, kas meklē aizsardzību citā valstī, jo pamatoti baidās no vajāšanas savas rases, reliģijas, tautības, sociālās piederības vai politiskās pārliecības dēļ.

Kaut arī pasaule nemītiģi tiek veikti pasākumi miera un demokrātijas nostiprināšanai, 2004. gadā vairāk nekā pusmiljons cilvēku lūguši aizsardzību un patvērumu kādā citā valstī. Lielākā daļa no tiem ir sievietes un bērni.

KĀS IR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJS?

Bieži vien, ipaši likumos un citos tiesību aktos, paralēli terminam „bēglis” tiek lietots arī terms „patvēruma meklētājs”. Lai klūtu par bēgli (t. i., saņemtu bēgļa statusu) konkrētā valstī, personai ir jāveic dažādas administratīvās procedūras (jāiesniedz rakstisks pieteikums par bēgļa statusa piešķiršanu, jāsniedz paskaidrojumi par to, kāpēc cilvēks ir atstājis savu zemi, utt.). No briža, kad persona izsaka vēlmī i saņemt patvērumu un aizsardzību konkrētajā valstī, līdz brīdim, kad valsts iestādes pieņem lēmumu par bēgļa statusa piešķiršanu, persona tiek sauktā par patvēruma meklētāju.

Pēc statusa piešķiršanas persona tiek saukta par bēgli. Šāds dalijums ir īpaši svarīgs juridiskā līzpratnē. Pēcbūtības vleņs un tas pats cilvēks dažādu administratīvu procedūru laika ir gan patvēruma meklētājs, gan bēgls, tāpēc šajā informativajā materiāla vārdi „bēgls” un „patvēruma meklētājs” lietoti kā sinonimi.

KĀDA IR ATŠĶIRĪBA STARP BĒGLIEM UN EKONOMISKAJIEM MIGRANTIEM?

Ekonomiskie migranti labprātīgi atstāj savas mājas un dodas labākas, vieglākas dzīves meklējumos. Gadījumā, ja viņi vēlētos atgriezties savā zemē, viņu valsts valdība tiem sniegtu savu atzardzību. Bēgļi bēg no vajāšanas, kas apdraud viņu dzīvību, nevis vienkārši no ekonomiskām grūtībām — viņi nevar droši atgriezties mājās tur valdošajos apstākjos.

KĀS IZLEMJ, KURŠ IR PATIESS BĒGLIS?

Noskaidrot, kurš ir patiess bēgls, nemaz nav tik viegli — valsts iestādēm ir jāveic visai grūts darbs, lai noskirtu dažadas cilvēku grupas un nodrošinātu atbilstošu attieksmi pret patiesiem bēgļiem. Latvijā ar šiem jautājumiem nodarbojas dažadas valsts iestādes:

- **VALSTS ROBEŽSARDZĒ** personali jālesniedz rakstisks lūgums par patvēruma piešķiršanu. Šeit notiek arī pārrunas (intervija) ar patvēruma meklētāju, lai pēc iespējas skaidrāk izprastu iemeslus, kāpēc šis cilvēks pametis savu zemi. Robežsardzes darbinieki noskaidro personas identitāti un izsniedz tam īpašu dokumentu, kas apliecinā patvēruma meklētāja statusu Latvijā;
- **PILSONĪBAS UN MIGRĀCIJAS LIETU PĀRVALDES** galvenais uzdevums ir pieņemt lēmumu par bēgla statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt. Lai lēmums būtu pareizs, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes darbinieki rūpīgi lepazīstas ar pārrunu (intervijas) materiāliem, kā arī iespējamī viispusīgi izpēta situāciju valstī, no kurās patvēruma meklētājs devies prom. Lēmums parasti tiek pieņemts tris mēnešu laikā, bet dažkārt tas var aizņemt pat veselu gadu. Šis laiks nepieciešams, lai ievāktu dažādu veidu papildu informāciju un gūtu pārliecību, ka patvēruma meklētāja stāstītais tiešām atbilst patiesībai.
- Laikā, kamēr tiek izskatīts patvēruma meklētāja pieteikums, viņš uzturas **PATVĒRUMA MEKLĒTĀJU IZMITINĀŠANAS CENTRĀ „MUCENIEKI”**, kas atrodas Rīgas raj. Ropažu pagastā (aptuveni 16 km attālumā no Rīgas). Pajumties nodrošināšana patvēruma meklētājiem ir viens no galvenajiem valsts pienākumiem, jo vairākums no viņiem ierodas Latvijā bez iedzīves, mantam un bieži vien tikai ar drēbēm, kas tiem mugura. „Muceniekos” patvēruma meklētājiem tiek nodrošināta dzīvesvieta, kā arī nelieli naudas līdzekļi, lai legādātos pārtiku un pirmās nepleciešamības preces.

„Mucenieki” var uzņemt 200 patvēruma meklētājus, bet svarīgi ir atcerēties, ka viņi šeit uzturas tikai tik ilgi, līdz tiek pieņemts lēmums par bēgļa statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt. Ja bēgļa statuss tiek atteikts, personali jāatgriežas dzīlmenē. Parto, ka Latvija dzīvo personas, kas saņēmušas bēgļa statusu, lasiet sadājā „Kādas ir bēgļa tiesības un pienākumi?“.

KAD LATVIJĀ IERADĀS PIRMIE BĒGLI?

Pēc neatkarības atgūšanas Latvija ar patvēruma jautājumiem pirmo reizi saskārās 1994. gada beigas, kad kuģis „Katrana” Ziemassvētku nakti no Rīgas devās uz Zviedriju, bet uzskrēja uz sēkļa Sāmsalā. Uz kuģa atradās vairāk nekā 100 irākiešu, irāņu, afgāņu bēgli, un Latvijas varas institūcijas pirmo reizi saskārās ar jautājumu: ko darīt ar šiem cilvēkiem?

Laika gaitā lielāko daļu no šiem bēgļiem uznēma Ziemeļvalstis, kā arī Vācija un Austrālija, tādā veldā bēgļu problēma uz kādu laiku tika atrisināta. Taču Latvija deva solījumu nodrošināt visas procedūras, kas nepieciešamas, lai cilvēki šeit varētu lūgt un saņemt aizsardzību.

Šobrīd svarīgākais dokuments šajā jomā ir Patvēruma likums, kur noteiktas procedūras un termiņi patvēruma piešķiršanai, kompetentas iestādes noteiktas patvēruma meklētāju un bēgļu tiesības un pienākumi, kā arī kritēriji bēgļa statusa piešķiršanai.

VAI LATVIJĀ IR DAUDZ BĒGLU?

Latvija ierodās salīdzinoši neliels patvēruma meklētāju skaits. Laika posmā no 1998. gada sākuma līdz 2005. gada beigām aizsardzību Latvijā lūdzis 161 cilvēks (salīdzinājumam – 2004. gadā Francijā ieradās un aizsardzību lūdza 117 321 bēglis, Lielbritānijā – 75 200, Austrijā – 24 634, bet Latvijā tikai 7). Visvairāk bēgļu Latvijā ieraudžies no Krievijas, Irākas, Azerbaidžānas, Gruzijas un Afganistānas. Vairāki patvēruma meklētāji surp atbegusi arī no Joti tālām un eksotiskām zemēm — Indijas, Somālijas, Marokas un Ēģiptes.

Ar ko izskaidrojams nelielais patvēruma meklētāju skaits Latvijā? Viens no faktoriem varētu būt Latvijas ģeografiskais izvietojums — nemot vēra to, ka vairums bēgļu nāk no tālām Āfrikas un Āzijas valstīm, viņiem aizsardzību ātrāk iespējams saņemt Eiropas Savienības valstis, kas ģeogrāfiski atrodas tuvāk šiem reģioniem. Daudzi patvēruma meklētāji vēlas nonākt valstis, kur jau izvēlojusies viņu tautiešu kopiena. Piemēram, salīdzinoši nesen irākiešu bēgļi par galveno patvēruma valsti izvēlejās Zviedriju, jo tur viņi sastapa savus tautiešus, kas tur dzīvoja jau ilgi un bija saņēmuši bēgļa statusu. Tomēr pasaulē bēgļu plūsmu ietekmē dažādi faktori, un tos visus apzināt un uzskaitīt ir joti grūti.

Svarīgi ir zināt to, ka tikai neliels skaits no visiem patvēruma meklētājiem saņem bēgļa statusu. Prakse liecina, ka par bēgļiem tiek atzīti vidēji 3–10% no visiem patvēruma meklētājiem. Latvijā visā laika posmā no 1998. līdz 2005. gadam bēgļa statuss ir piešķirts 8 personām.

KĀDAS IR BĒGLA TIEŠĪBAS UN PIENĀKUMI?

Tiklīdz patvēruma meklētājam tiek piešķirts bēgļa statuss, viņš kļūst par līdzvērtīgu valsts iedzīvotāju ar līdzīgām tiesībām kā pārējiem Latvijas pilsoņiem. Parasti vlenīgās tiesības, kas bēglim ir liegtas, ir veļt valsts parlamentu (Latvijā — Saeimu, pašvaldības), kā arī iero bežojuši ienemt amatus dažādās valsts vaitiesu sistēmas iestādēs (piemēram, Latvijā bēgli nevar kļūt par tiesnešiem).

Bēgļiem jāievēro un jārespektē tas valsts likumi un noteikumi, kurā viņi atraduši patvērumu.

KĀ BĒGLI DZĪVO LATVIJĀ?

Bēgļi Latvijā ierodas lielākoties no zemēm ar joti atšķirigu kultūru, reliģiju, vletējām tradīcijām, sabiedrības normām. Latviešu valodas nezināšana un cita ādas krāsa traucē ūsiem cilvēkiem iedzīvoties jaunajā vidē, atrast darbu un draugus, un bieži vien viņi ir spiesti dzīvot joti noslēgti. Tāpat jāatzīst, ka mūsu sabiedrībai ir visai aizsprieduma līnā attieksme pret bēgļiem, kas bieži vien tiek uzskatīti par labākas dzīves meklētājiem vai arī aizdomīgiem klaidojiem, kuri apdraud valsts drošību, sabiedrisko kartību un labklājības līmeni.

Musu izpratne un pozitīva attieksme pret cilvēkiem, kuri savā valstī tiek vajāti un nevar saņemt aizsardzību, ir norāde uz to, ka esam atverti un gatavi dzīvot atbilstoši tādām vērtībām, kā demokrātija un cilvēktiesības.

KULTŪRAS ATŠĶIRĪBAS

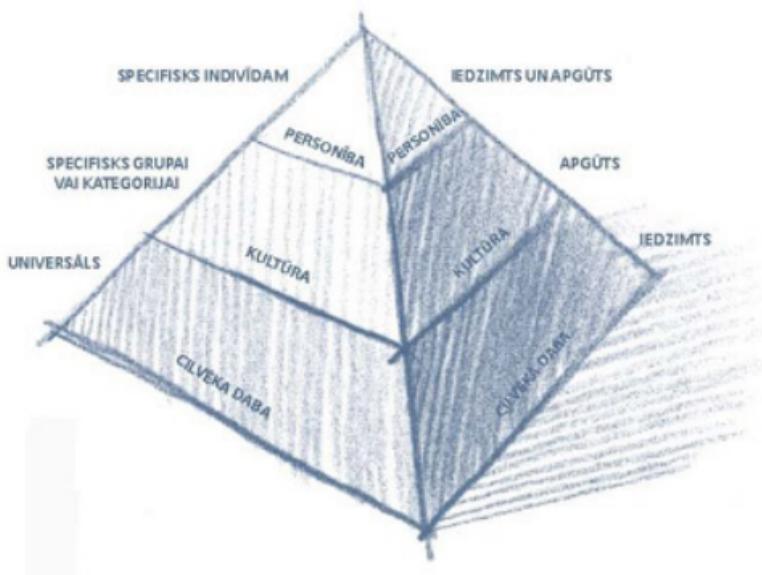
KAŠ IR KULTŪRA?

Tāpat kā pasaulei ir atšķirīgas klimata joslas un ģeogrāfija, tāpat ir arī daudzas un dažādas kultūras. Dažas no tām ir līdzīgas, citas — ļoti atšķiras. Taču neviens no kultūrām nav pārāka par otru un neviens no tām nav mazsvāriņāks par otru.

Parasti, kad dzirdam vārdu „kultūra”, pārtā nāk dažādas mākslinieciskas un intelektuālās izpausmes, piemēram, mūzika, balets, grāmatas utt. Ja aplūkojam kultūras jēdzienu plašāk, tad varam teikt, ka **kultūra** ir viss, ko cilvēku sabiedrība ir radīusi ar cilvēka fizisko un garigo darbu. Kultūra veidojas no cilvēku zināšanām, tradīcijām un vērtībām, un tas viss kopumā nosaka cilvēka vai cilvēku grupas darbību un izpausmes. Kultūra ir cilvēku garīgās dzives un sociālās uzvedības normu joma.

KĀ KULTŪRA VEIDOJĀS?

Noteiktu kultūru iemācās, tā nav iedzimta. Daja cilvēka ipašbu ir iedzimta, to nosaka dažādi bioloģiski faktori. Savukārt kultūru apgūst noteiktā sociālā vidē. Bioloģiskie faktori un dzives laikā apgūtais viens otrs ietekmē un papildina.

„Cilvēka daba ir tas, kas kopīgs visiem cilvēkiem, vienalga, vai tas ir krievu profesors vai Austrālijas aborigēns, tā ir savu vēlā universāla mentālā programma. Tā nosaka katra cilvēka fizisko un galveno psiholoģisko ipašību kopumu. Noteikti bioloģiskie procesi ir kopīgi visiem cilvēkiem. Savukārt to izpausme lielā mērā atkarīga no savstarpējā saskarsmē apgūtajām kultūras normām. Ēšana ir viena no pamata vajadzībām, tomēr ar to saistītas tradīcijas un uzskati var būt kardināli atšķirīgi. To, kā tie bioloģiskie procesi tiek izpausti, nosaka kulturas piederība. Piemēram, kāda tirgotāja sieva Arizonā veic eksperimentus ar mērķi provocēt kulturāli nosacītās reakcijas. Viņas mājas viesim tika servētas gardas sviestmalzes, kuru sastāvā bija vistai un tuncim garšas zinā lidzīga gaļa. Uz jautājumiem par gaļas izceļsmi netika sniegtas atbildes līdz brīdim, kamēr viesis pilnībā apmierināja savu izsalkumu. Tad tika paskaidrots, ka gardā gaļa ir no nesen nobeigtās klaburčuškas. Parastā atbildes reakcija bija spēcīgas vēmšanas lēkmes. Bioloģiska procesa demonstrācija kultūras iespaidā.”

Tātad individu personībā ietverti gan ledzīmie bioloģiskie faktori, gan — no otras puses — kultūras apgūšanas procesā iegūtās ipašības. Abi procesi tiek savstarpēji integrēti un papildināti individu dzīves laikā, veidojot unikālu personību.

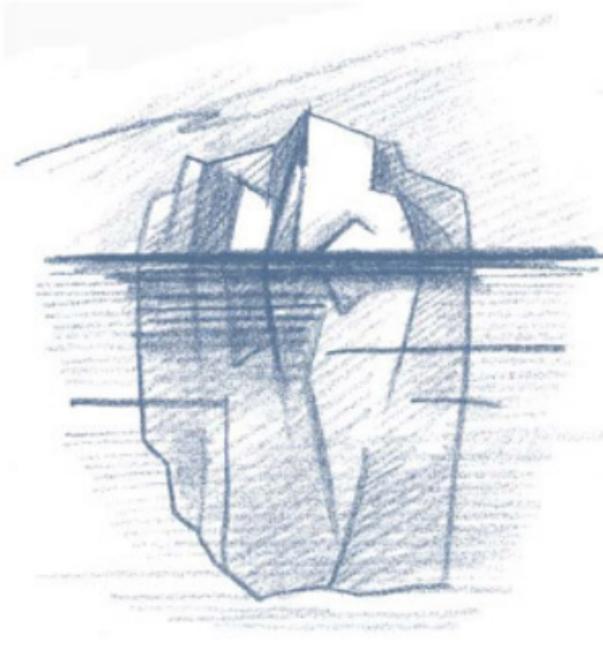
KĀ KULTŪRA IZPAUŽĀ?

Katra dienu, satiekoties ar dažādiem cilvēkiem, skatoties filmas, lasot grāmatas, ceļojot utt., mēs sastopamies ar dažādām kultūrām. Tādā veidā mums sāk veidoties kāds noteikts priekšstats par to vai citu kultūru un par cilvēkiem tajā. Tomēr jaunas kultūras iepazīšana ir ilgs un sarežģīts process. Kultūras izpausmes varētu salīdzināt ar siopolu, kura arejais apvalks ir redzamakie, vieglāk izprotamie kultūras aspekti, bet, siopolu lobot, arvien vairāk atklājas grūtāk pamanāmas un izprotamas kultūras izpausmes formas.

Kulturas daudzīšanaino un komplikēto raksturu atklāj aisiberga modelis.

Aisbergs netieši norāda redzamās, vieglāk izprotamās kultūras daļas un slēpj nerедzamās, tomēr, ledzīlinoties neredzamajā aisberga daļā, varam labāk izprast kultūras ipatnības un izpausmes.

Aisberga redzamā daļa:	Tēlotajmaksla, literatūra, teatris, muzika, tautas dejas, spēles, kulinārija, apģērbs, arhitektūra, māksla, mode, valoda utt.
Aisberga neredzamā daļa:	Uzskati par pieticību, skaistuma jēdziens, bērna audzināšanu nosakošie ideāli, izceļsmes nosacījumi, kosmoloģija, attiecības ar dzīvniekiem, priekšnieka un padotā attiecību modeļi, grēka definīcija, uzmanības izrādīšanas viedi, taisnīguma jēdziens, stimuli strādāt, tirības jēdziens, attieksme pret apgādājamiem, slimības teorija, dažādi problēmas risināšanas viedi, lomas attiecībā pēc vecuma, dzimuma, skiras, iegemamā amata, radniecības utt., draudzības daba, jēdziens par sevi, ķermēja valoda, sejas izteiksme u. tml.

Aisbergs atklāj patvēruma meklētāja izjūtas, kad cilvēks tiek iemestts aukstā ūdenī un viņam ir iespēja vērot visu klātienē. Vērot citas kultūras ir tikpat patīkami, kā vērot aisbergu no malas — skaisti, bet neprognozējami, ja es iem ūdens. Nonākot svešā kultūrā, patvēruma meklētājs pēkšņi atduras pret aisbergu, kas var pagriezties ar kājām gaisā, parādot savas neredzamās puses.

Patvēruma meklētājiem no jauna jām ācās kultūras nianses un jācenšas tās izprast, lai spētu veiksmīgāk integrēties sabiedrībā. Piepmēram:

- ➔ mums bēru krāsa ir melna, ķīniešiem savukārt — balta, taizemiešiem — violeta, irāņiem — zila;
- ➔ dažās Austrumu valstīs pilnīgi nepieņemamai ir staigāt ar atkailinātām ķermēņa daļām, ipaši — ja to dara sievietes;
- ➔ tradicionāli Etiopijā cilvēki ēd ar rokām.

KĀ IZPRAŠT KULTŪRU?

Vislabāk kultūru var izprast, iepazistot un analizējot dažadus dzives aspektus, piemēram, kādas ir attiecības starp viriņi un sievieti, kādas ir attiecības ģimenē, kas ir labs un kas ir sliks, kāda ir reakcija uz citām kultūrām, kā arī citus. Sādi jautājumi jāuzdzod vienas kultūras pārstāvjiem. Atbildes jāsalīdzina ar citu kultūru pārstāvju atbildēm. Salīdzinot varam redzēt, ka viena un tā pati lieta dažādās kultūrās tiek uztverta dažādi. Sazinoties ar dažādu kultūru pārstāvjiem, šo atšķirību nepārzināšanas dēļ var rasties pārpratumi un neizpratne.

Turpmāk tiks sniegti pārskats par sešām iespējamo atšķirību kategorijām:

→ Atšķirīgs komunikācijas stils

Atšķirības komunikācijas stilā sastopamas pat vienās kultūras ietvaros, atbilstoši individu personībai, sociālajai izceļsmei, izglītībai u. c. faktoriem. Tomēr šāda veida atšķirības var vieglāk izprast un pārvaratēt. Savukārt saskaroties ar citas kultūras pārstāvī, pat valodas lietošanas veids var atšķirties. Tā dažās Āzijas valstis „ja” ne vienmēr nozīmēs piekrīšanu partnera teiktajam, bet tikpat labi var nozīmēt „es klausos”, „es saprotu” — jo teikt „nē” vienkārši ir joti nepiekļājīgi. Atšķirīga var būt arī neverbālo izteiksmes līdzekļu izmantošana un interpretācija — lielākajā daļā pasaules valstu galvas palocišana nozīmē apstiprinājumu, tomēr dažās valstis piekrīšanu izsakošs žests būs galvas papurināšana.

→ Atšķirīga attieksme pret konflikta situācijām

Kultūras nosacīti var skatīt arī konfliktu risināšanas paradumu kontekstā, — vienās pieņemts konfliktus risināt atklāta veida, pieņemot tos kā savu veida izaicinājumu, citas — no iespējamiem konfliktu uzlīesmojumiem centīties, ja vien tas ir iespējams, izvairīties, saskatot konflikta situācijā draudus personas statusam un godam.

→ Atšķirīga attieksme pret uzdevumu izpildi

Atšķirīgs veids, kā virzities uz plānotā uzdevuma izpildi, var būt saistīts gan ar praktiskiem iemesliem, tādiem kā resursu pieejamība un motivācija, gan arī ar atšķingu izpratni par mērķa sasniegšanai nepieciešamo taktiku. Tā biznesa vidē eiropiešu vai ziemeļamerikāņu komunikācijas stils, tiekoties ar jaunu blznesa partneri, būs vissiltiešs un uzmanība tiek veltīta pārsvārā lietišķa rakstura jautājumiem. Savukārt arābu zemēs veiksmīgu biznesa darījumu priekšnosacījums ir vispirms izveidot labas personiskās attiecības, pirms lietišķa rakstura jautājumi vispār tiek apskatīti.

→ Atšķirīgi lēmumu pieņemšanas veidi

Lēmumu pieņemšanas veidi var variēt no izteikti hierarhiska, kurā katrs organizācijas loceklis zina savu atbildību un vietu, līdz salīdzinoši demokrātiskam un uz viedokļu apmaiļu un diskusijām balstītam veidam.

→ Atšķirīga attieksme pret atklātību

Attieksme pret atklātību nosaka, cik lielā mērā un kādas emocijas var izrādīt, cik atklāti persona pauž savus uzskatus dažados jautajumos. Dažu emociju izrādīšana var tikt uzskaitita par neaudzinātības vai vajuma izpausmi, savukārt citas drikst paust samērā brīvi.

→ Atšķirīgs zināšanu apgūšanas veids

Vienas kultūras ietvaros pašsaprotams un akceptēts zināšanu apgūšanas veids skatītajam no malas var likties neizprotams un neadekvāts. Tā, piemēram, Rietumu pasaule lielākā daļa zināšanu balstīta tikai uz pārbaudāmiem datiem, savukārt daudzās kultūrās līdz pat mūsdienām nozīmīgs zināšanu avots var būt sarunas argarīiem, rituālu laikā iegūtu zīmu interpretācija, no senčiem mantoto ticējumu izmantošana.

KĀ VAR JŪSTIES CILVĒKS, NONĀKOT SVEŠĀ ZEMĒ?

Cilvēku pārcelšanās no vienas valsts uz citu ir fenomens, kas ir vecs kā pati pasaule. Daudzas izjūtas, ar kurām saskaras persona, nomainot dzivesvietu un mēģinot apgūt jaunās vides diktētās uzvedības normas un kultūras vērtības, lielākoties ir kopīgas gan brīvprātīgajiem migrantiem, gan tiem, kuri jaunu dzivesvietu meklē, bēgot no vajāšanas un vardarbības, t. i., patveruma meklētajiem. Iedzīvošanas sveša zeme ir sarežģīts process, iespējas pārprast citus un tikt pārprastam rodas ik uz soja. Pats skājas, smaržas, redzes, taustes un temperatūras sajūtas var ievērojami atšķirties no agrākajiem iespaidiem. Saskaņmē ar citiem cilvēkiem vairs neder agrāk apgūtās sociālās prasmes, ēdiens garšo savādāk, saskarsme notiek pēc nesaprotamiem noteikumiem, valoda sveša, ēkas un priekšmeti atšķiras. Individuālām var rasties sajūta, ka viņš atrodas nezināmā pasaules daļā. Minētie pārdzīvojumi var cilvēkā izraisīt **kultūras šoku**. Jo ģeogrāfiski tālaka un kulturali atšķirīgāka no izcelmes valsts ir mitnes zeme un jo sauraka ir līdzīnējā pieredze, jo lielākas iespējas pārdzīvot kultūras šoku.

Sekas var būt skumju, zaudējuma vai apjukuma izjūtas. Individuāla iepriekšējā dzives pieredze, ieradumi, prasmes lielā mērā nosaka sevis pzināšanos, atbildotuzjautājumu — „kas es esmu?”. Nonākot atšķirīgā vidē, netiek sapemts pozitīvs apstiprinājums savai līdzīnējai sociālajai lomai. Šā procesa rezultātā rodas konflikts starp individuālu līdzīnējo sociālo lomu un jaunās vides uzspiesto sociālo lomu. Patveruma meklētāju lielākajā daļā si pārmalīja un ipaši izteikta un tiek pārdzīvota līdztekus izteiktais sava sociāla statusa pazeminašanai un neskaidribai par nākotnes perspektīvām.

Kultūras šoka pārvarēšanai svarīga ir personas spēja apgūt ne tikai jaunas prasmes, piemēram, valodu, komunikācijas kodu, ģērbsanas stilu, bet arī spēja izvērtēt un emocionāli akceptēt jauno vidi. Pārdzīvotais apjukums un neizpratne par jauno vidi var sekmēt trauksmes sajūtas rašanos un nedrošību attiecībā uz līdzīnējo vērtību apzināšanos, kā arī aktivizēt līdz sim apspiestus impulsus. Tā, piemēram, no musulmaņu valsts nākušie cilvēki reizēm izsaka savu izbrīnu par Rietumu pasaule bieži vien redzamajiem puskailo sieviešu attēliem reklāmas plakātos. Skatoties no iepriekš apgūtajām reliģijas normām un tradicionālo vērtību perspektīvas, tas tiek traktēts

kā dzīji amarāls, nepieņemams un nosodāms. Savukārt citiem tādās pašas izcelmes individuam ar ne tik izteiktu tradicionālo vērtību apziņu saskarsme ar sādlem „sliktas morales” demonstrējumiem var izraisīt agrāk apspiestu impulsu izlaušanos un rīcību, kas dzimtās kultūras vidē būtu neleespējama. Tomēr abos gadījumos kopīgs Rietumu kultūras novērtējums — amarāla, alkatīga un garīgās dimensijas ignorējot. Pretstatā tam izcelmes zemes kultūras vērtības tiek idealizētas un pieņemtas kā vlenīgas pareizas.

Atbilstoši ASV veiktajam pētījumam ārvalstu studentu vidū individu piedzīvoto kultūras šķoku un tā pārvarešanu nosacīti ledalīja piecas atšķirīgās stadijās:

- „medus mēneša” stadija — individu izjūtas saistībā ar jauno vidi ir pārpilnas ar spīgkiem iespaidiem, interese un aizrautība ir dominējošās izjūtas, bet kultūras identitāte nav ieteikmēta;
- otrā stadija sākas, kad individu asi sāk izjust kultūras atšķirības, parādās izolācijas un apjukuma izjūtas, kā arī negatīva ietekme uz pašapziņu kļūst par raksturīgām lezimēm šajā laika;
- trešajā stadijā individu raksturiga agresīva un noraidoša attieksme pret jauno kultūru ar mērķi saglabāt savu pašapziņu;
- ceturtajā stadijā individu sāk apzināties jaunās un savas izcelmes kultūras vienojošos un atšķirīgos elementus. Šajā stadijā individu kļūst daudz atvērtāks jaunajai kultūrai un ir spējīgs adekvāti reaģēt dažādās situācijās saskaņā ar jaunās kultūras uzvedības normām;
- piektajai stadija raksturiga spēja integrēt izcelmes kultūras un jaunās kultūras normas, un tā ideālā gadījumā rada bikultūrālu identitāti.

Jāpiebilst, ka minētais pētījums tika veikts tādu cilvēku vidū, kuri atrašanos atšķirīgā kultūras vidē ir plānojuši un tā ir saistīta ar visumā pozitīvu pieredzi un skalstām nākotnes perspektīvām. Iespējams, ka līdzīgs pētījums to cilvēku vidē, kuri migrācijas procesā iestāstījusies piespiedu apsvērumu dēļ, būtu uzrādījis citādus rezultātus.

CIK VIEGLI PATVĒRUMA MEKLĒTĀJAM IR IEJUŠTIES JAUNĀ ZEMĒ?

Dodoties ceļojumā uz pāris nedēļām, iespējams pat nepamanām kultūru īpatnības tajā valstī, tomēr tas nenozīmē, ka to tur nav. Savukārt patvēruma meklētājs, ierodoties citā valstī, bieži vien ir soks un pārguris, turklāt kā papildu slogans vijam vel tiek uzlikts „kultūršoks”. Ciemojoties kādā valstī, mums parasti uzsmaida, jo esam viesi, savukārt patvēruma meklētāji bieži vien sastopas ar pilnīgi pretēju attieksmi, jo šajā gadījumā viņi tiek nostādīti lūdzēja lomā. Lūdzēji pēc palīdzības, kas cilvēkos var parādīt pat slēptākās kultūras niances, īpaši, ja cilvēks nācis no kādas mazpazīstamas un eksotiskas kulturas.

Prestatā brivprātīgajiem imigrantiem patvēruma meklētāji un bēgļi parasti no dzimtenes izcejo piespiedu karta, bieži vien bez iespējas morāli un materiāli sagatavoties tālajam cejam. Šī grupa ir pakauta arī dažādiem ekstrēmiem pārbaudījumiem. Ierodoties jaunajā mitnes zemē, to sociālais statuss ir krietni zemāks nekā brivprātīgajiem imigrantiem. Tādā viedā patvēruma meklētāji un bēgļi atrodas daudz neizdevīgākā situācijā un sastopas ar lielākām problēmām, iedzīvojoties jaunajā kultūras vidē. Izjūta, ka tu esi svešnieks, arī ir daudz spēcīgāka, un tas var izraisīt emocionāli agresīvu uzvedību. Nelielas problēmas var joti ātri klūt par nopietnu krīzi, un var rasties depresija. Cilvēkam sākas psiholoģiska disorientācija, nav pazīstamo simbolu, zīmu, tradīciju utt.

Atšķirībā no brivprātīgajiem lecejotājiem patvēruma meklētājiem un bēgļiem ir mazākas iespējas izvēlēties nākamo mitnes zemi, arī iespēja neveiksmīgas adaptācijas gadījumā atgriezties izcelmes zemē pēdejiem parasti ir liegta, — vismaz līdz bridīm, kamēr eksistē vajāšanas draudi. Pastāvot tik daudziem negativiem faktoriem, saprotama ir individuālā vēlme levrētot tradicionālās vērtības, noraidot vai pat noliedzot nepieciešamību apgūt jaunas iemaņas un vērtējumus.

DEŠMIT PRAKTIŠKI PADOMI KOMUNIKĀCIJAS UZLABOŠANAI PĀRSTĀVJIEM AR ATŠĶIRĪGU KULTŪRU:

→ Palēnini sarunas tempu

Ja komunikācijas partneriem valoda, kurā sarunājaties, nav dzīmtā, runā nedaudz lenāk un skaidrak nekā parasti.

→ Izvairies no negatīvu jautājumu uzdotanas

Bieži vien tieši negatīvi uzdoti jautājumi rada tālāku nesaprašanos un pārpratumus, jo apstiprinoša atbilde var nozīmēt gan piekrīšanu, gan nolleģumu. Piemēram: „Vai jūs nevarētu piebiedroties?“ Atbilde „jā“ var nozīmēt gan gatavību izpildīt šo darbību, gan tās nolleģumu. Turklat jāņem vērā, ka dažām kultūrām vispār nav pieņemts atbildēt „nē“ pieklājības apsvērumu dēļ.

→ **Esi gatavs gan uzklausīt, gan izteikties**

It kā pašsaprotamas lietas, tomēr reizēm tieši joti gari runas plūdi rada nesaprašanos. Tā vietā labāk ik pa bridim mainīties klausītāja / runātāja lomām.

→ **Pieraksti neskaidrākos jautājumus**

Reizēm mutiski ir grūti rast saprati, tāpēc svarīgus jēdzienus vai skaitus ir vērts uzrakstīt uz papīra. Tā, piemēram, amerikāņiem pieņemts ar jēdzienu biljons apzīmēt 1,000,000,000,000, savukārt kultūras atšķirībās ne pārāk tālu stāvošajiem britiem biljons būs tikai 1,000,000,000 jeb viens miljards.

→ **Sniezd atbalstu**

Ja rodas sajūta, ka sarunas biedram dažādu iemeslu dēļ var būt grūtības izteikties, vajadzētu taktiskā veidā izrādīt atbalstu un empatiju, censoties veidot pēc iespējas komfortablāku sarunas vidi.

→ **Pārbaudi, vai sniegtā informācija saprasta pareizi**

Lai izvairitos no pārpratumiem, reizēm vēlams pārliecītātēs, vai sarunas partneris pareizi sapratīs teikto.

→ **Izvairies no slenga, parunām, īpašiem izteicībām**

Šie valodas viedojuumi ārpus noteiktās vides konteksta var būt grūti saprotami.

→ **Uzmanies ar humoru**

Ari humora lietošana ne vienmēr ir iespējama, jo humora saprāšanai svarīgi ir pārzināt kultūrvides kontekstu.

→ **Ievēro uzvedības etiketes normas**

Gatavojoties saskarsmei ar atšķirīgas kultūras pārstāvjiem, ir vērts pirms tam censties uzzināt kaut ko par valdošo uzvedības etiketi un censties to levirot vai vismaz nepārkāpt būtiskākos nosacījumus.

KĀ VEIDOJAS NEIECIETĪBA UN NEGATĪVA ATTIEKŠME PRET CITU KULTŪRU PĀRSTĀVJIEM?

Lai labāk varētu izprast mums svešu kultūru, ir raksturīgi dalit kategorijas kultūras lezimes, kas diemžel bieži vien noved pie nepatienu un maldinošu uzskatu izveidošanās. Viens no iemesliem, kāpēc bieži vien rodas grūtības sazināties ar citu kultūru pārstāvjiem, ir tas, ka cilvēks ir panēmis sev līdzīgiem „savas kultūras bagāzā”, maldinošus stereotipus un aizspriedumus par citiem.

Aizspriedumi

Aizspriedumi ir domas, izteikumi vai secinājumi, kas balstīti uz nepietiekamiem faktiem, kurus mēs izdarām par otru cilvēku vai citiem cilvēkiem, viņus īstī nepazīstot. Aizspriedumus mēs bieži vien iemantojam no plašsaziņas līdzekļiem, kā arī no citiem cilvēkiem, tos ir grūti mainīt un pārvarēt.

Aizspriedumi visbiežāk tiek vērti pret citām etniskajām grupām, citas seksuālās orientācijas cilvēkiem, pret piederošajiem pie citas reliģijas, kā arī pret fizisku vai garigu traucējumu skartiem cilvēkiem.

Stereotipi

Aizspriedumu deļ cilvēkiem bieži vien rodas stereotipi, kas ir noteiktas ipašības, ar kādām mēs apzīmējam citus cilvēkus, viņu ieradumus, izskatu, tradīcijas utt. Stereotipu mērķis ir vienkāršot mums pašiem dzīvi: „Tie ir tādi vai šādi.” Juristi ir meji, vācieši ir precīzi utt. Viens val daži no viņiem, iespējams, ir, bet val visi? Stereotipi rodas tad, ja mēs vēlamies visu „salikt pa plauktiņiem” jeb kategorizēt. Kad skatāmies uz varavīksni, mēs redzam septīnas krāsas, kaut arī īstenībā tur ir vēl daudz dažādu citu krāsu. Mēs automātiski sadalām varavīksni septīnās krāsās. Šis kategorizācijas process vienkāršo mūsu uztveri. Stereotipi ir tādi spriedumi par citiem, kuriem mēs ticam un kurus uzskatām par patiesiem, bet mēs to darām bez pietiekama pamata un zināšanām par citām kultūram. Tādēj, sazinoties ar citas kultūras pārstāvī, mums ir ne tikai jāleparāzīst jauna kultūra, bet arī jācīnīs ar izveidotajiem stereotipiem.

Ksenofobija

Ja mēs saskaramies ar ko jaunu, svešu, nepazīstamu vai savādu, lekšēji mūs var piemeklēt bailes. Ja šīs bailes ir attiecīnāmas uz cilvēkiem, to sauc par ksenofobiju. Šīs bailes bieži vien pārvēršas par atstumšanu, naldigumu vai vardarbību pret dažādu kultūru parstāvjiem.

Jāatceras, ka bailes ir dabiska cilvēka reakcija uz apdraudējumu, savukārt fobijas, ieskaitot arī ksenofobiju, ir pārspilētā baile reakcija uz draudiem vai briesmām (bieži vien tikai iedomātām), kas noved pie nepamatotas un nekontrolētas rīcības un uzvedības. Ksenofobija var pārvērsties par neiecietību jeb cieņas trūkumu pret cilvēku uzskatiem, dzīvesveidu, vērtībām, ja tie atšķiras no vairākuma. Tā izpaužas brīzos, ja kāds nevēlas jaut citiem uzvesties atšķirīgi vai pieļaut citādus uzskatus. Neiecietība var nozīmēt,

ka cilvēki tiek izslēgti vai atstumti viņu nacionālītātēs, reliģisko uzskatu, seksualitātēs vai pat drēbju un frizūras dēļ.

Rasisms un rasu diskriminācija

Ne vienmēr ir viegli notvert bridi, kad aizspriedumi pāraug rasismā. Rasisms nozīmē pārliecību, ka tāds iemesls kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība, nacionālā vai etniskā izceļums attaisno necieņu pret personu vai personu grupu, vai ideju par pārākumu pār personu vai personu grupu.

Mūsdienās ir grūti atrast valsti, kurā rasisms tiktu akceptēts kā oficiāla ideoloģija. Rasismu var iedalīt trīs līmenos jeb kategorijās:

- Individuālais rasisms
- Strukturālais rasisms
- Ideoloģiskais rasisms

Individuālais rasisma piemērs ir diskriminācija darbavietās, priekšroku dodot cilvēkiem ar noteiktu etnisko izceļumi. Individuālā rasisma izpausmes var būt saistītas arī ar vardarbību vai negatīvas attieksmes demonstrāciju dažādās dzives jomās, bet tā pamatojums ir individuālās noteiktu sabiedrības grupu uzskati, nevis oficiālās likumdošanas normas.

Jā diskriminējoša attieksme tiek pamatota ar noteiktiem likumdošanas aktiem un tiek pieņemta kā sabiedrībai saistoša norma, tad tas jau ir nākamais līmenis — strukturālais rasisms.

Rasisms ietver visus tos spriedumus un aizspriedumus, kas novēd pie nepamatoti sliktas attieksmes pret cilvēku tākai tāpēc, ka viņš ir savādāks, vai pie maldīgā uzskata, ka diskriminējošas attiecības starp individuāliem vai individuālām grupām ir morāli vai zinātniski attaisnojamās.

UZDEVUMI

1. PIRMIE IEŠPAIDI

Tas, ko pamanām pirmo, var būt joti maldīgs. Pirmie iespaidi ir joti svarīgi, ir tiks viegli izdarīti nepareizus pieņēmumus par cilvēkiem, kurus jūs nepazīstat.

Mērķis

- Saīdzināt, kā cilvēki atšķiras savos pirmajos iespaidos par citiem.
- Izpētīt, kā mūsu pagātnes pieredze veido mūsu pirmos iespaidus.
- Apzināties, kā mūsu iespaidi ietekmē mūsu izturēšanos pret citiem.

Grupas lielums

4–12 dalībnieki

Laiks

30 minūtes

Nepieciešamie resursi

- Izvēlieties žurnālos cilvēku attēlus, kur attēlotajām personām ir interesantas/atšķirīgas/uzkrītošas sejas.
- Izgrieziet no attēliem sejas un uzlīmējiet tās uz papīra, atstājot zem tām pietiekami daudz vietas.
- Papīra lapa katram dalībniekam.
- Zīmulis katram dalībniekam.

Instrukcijas

- Palūdziet dalībniekiem apsēsties apli un iedodiet katram vienu papīra lapu.
- Palūdziet viņiem aplūkot attēlu un pierakstīt **lappuses apakšā** savu pirmo iespaidu par šo cilvēku.
- Pēc tam palūdziet viņiem aizlocti lappuses lejasdaļu, lai aizsegtu uzrakstito, un padot lapu nākamajam dalībniekam.
- Palūdziet dalībniekiem aplūkot nākamo attēlu un pierakstīt savu pirmo iespaidu lappuses apakšā uzreiz virs aizloctās dajas, pēc tam atkal aizlocti uzrakstito tekstu un padot lapu nākamajam dalībniekam.
- Atkārtojiet šo procedūru, līdz visas lapas ir veikušas apli un visi ir redzējuši visus attēlus.
- Tagad atloķiet lapas un jaujet visiem saīdzināt atšķirīgos „pirmos iespaidus”.

Diskusija un novērtējums

- Kas bija jūsu pirmo iespādu pamatā?
- Vai citu dalībnieku pirmie priekšstati izraisīja jūsos pārsteigumu?
- Aprakstiet un pastāstiet citiem par gadījumiem, kad jums bija maldīgs pirmais iespāds par kādu cilvēku vai cilvēku grupu.
- Ko šī aktivitāte atklāja par mums pašiem?

Padomi vadītājam

- Pirms sākat, pārliecinieties, vai visi saprot uzdevuma norādījumus.
- Palūdziet lapas laist apkārt diezgan ātri, nejaujet dalībniekiem pārāk ilgi domāt. Ir nepieciešami viņu pirmie iespādi.
- Neizvēlieties pazīstamu cilvēku vai slavenību attēlus.
- Mēģiniet lekļaut plašu cilvēku spektru, tostarp arī cilvēkus no dažādām vēcuma grupām, kultūrām, etniskajām grupām, invalidus utt.
- Esiet gatavs negantiem strīdiem par paustajiem viedokļiem. Nejaujet dalībniekiem kritizēt citam citu par viņu viedokliem. Koncentrējieties uz diskusiju un komentāriem.

Varīācijas

Alternatīva metode, kuru var izmantot, ja jums ir liela grupa, ir nokopēt attēlus uz projekta plēvēm un tad tos rādīt uz ekrāna. Palūdziet katram dalībniekam uzrakstīt savu pirmo iespādu uz numurētas papīra lapas, savāciet lapiņas pēc katra attēla un pēctam spēles beigās nolasiet.

2. VILCIENŠ „A LA CARTE”

Neviens no mums nav rasists, bet...

Šī spēle atskatās uz aizspriedumiem mūsu īkdienas dzīvē, piemēram, ceļojot kopā vienā vilcienu kupejā

Mērķis

- Izaicināt spēles dalibnieku stereotipus un aizspriedumus par lidzcilvēkiem un dažādām minoritātēm.
- Veicināt spēles dalibnieku attieksmes atainojumu par dažādām minoritātēm.
- Apzināties savas lecītības robezas.
- Konfrontēt spēles dalibnieku vērtības un stereotipus.

Grupas lielums

Vismaz pieci un ne vairāk par 40 dalibniekiem.

Laiks

Kopīgais laiks no 90 minūtēm līdz 2 stundām.

Nepieciešamie resursi

- Scenārijs.
- Baltas papira lapas katram dalibniekam.
- Rakstāmie katram dalibniekam.
- Tāfeli.

Instrukcijas

- Iedodiet, katram spēles dalibniekam aktivitāšu lapu.
- Šī izstāstiet spēles scenāriju, kā arī lieciet nedaudz iepazities ar cilvēku aprakstiem, ar kuriem kopā viņiem vajadzēs doties ceļojumā.
- Tagad lieciet spēles dalibniekiem izvēlēties 3 personas, ar kurām viņi veļatos ceļot labprāt, un 3 personas, ar kurām viņi nevēlētos ceļot.
- Kad katrs dalibnieks ir veicis savu izvēli, palūdziet dalibniekiem sadalīties grupās un:
  - ✓ apmaiņīties izjūtām un salīdzināt savu izvēli;
  - ✓ nakt klaja ar savu kopējo sarakstu (3 plusi un 3 minusi), saraksts ir jāuzraksta, dalibniekiem labprātīgi vienojoties par kopējo izvēli.
- Grupas prezente savu izvēli. Katra grupa nosauc 3 individus, ar kuriem grupas dalibnieki gribētu braukt kopā, un 3, ar kuriem negribētu. Izvēle ir jāpamato.

➡ Pēc grupu prezentācijām seko diskusija. Ieteicamie jautājumi:

- ▼ Cik reālas bija situācijas?
- ▼ Vai kādam grupā kas tāds jau ir gadijies?
- ▼ Kādi bija tie faktori, kas lika jums izvēlēties individuāli?
- ▼ Ja grupa nespēja nonākt pie kopēja viedokļa, kāpēc tas notika?
- ▼ Kas bija pats grūtākais?
- ▼ Ar kādiem stereotipi jūs saskārāties?
- ▼ No kurienes mums šie stereotipi radušies?
- ▼ Kā jūs justos, ja neviens nevēlētos braukt vienā kupejā kopā ar Jums valku jums tuvu cilvēku?

Padomi vadītājiem

Vilciena pasažieru saraksts ir jāveido vidē no 10 līdz 14 pasažieriem, un tam jābūt adaptētam vietējai vai nacionālajai videi. Bieži vien grupām ir problēmas atrast kopēju risinājumu. Neuztraucieties, ja grupā tiek veikts viltus *consensus* (vienprātība). Tas var būt noderīgi — noskaidrot, kāpēc bija tik grūti nonākt līdz konsensam.

Pats galvenais ir būt iecietīgiem, pret katru viedokli, kā arī neuzbrukt citiem. Ja atbildē ir draudīga, tad labāk jautāt, kā cilvēks nonāca pie šāda secinājuma, nevis viņa personīgos uzskatus.

Scenārijs

Tu brauc vilciena kruizā „Apkārt Eiropai”. Brauciens ilgst nedēļu. Tu ceļo kupejā, kur vēl ir vieta trim pasažieriem. Kurus trīs tu labprāt nemtu sev līdzi un kurus ne?

- ➡ Serbu kaujnieks no Bosnijas.
- ➡ Bagāts Šveices banķeris.
- ➡ Itāliešu dižējs, kurš izskatās diezgan bagāts.
- ➡ Afriķiете, kura pārdod adas izstrādājumus.
- ➡ Jauns mākslinieks, kurš ir inficējies ar HIV.
- ➡ Čigāns, kurš tikko atbrīvots no cietuma.
- ➡ Basku nacionālists, kurš bieži ceļo uz Krieviju.
- ➡ Akls akordeonists no Austrijas.
- ➡ Rumāņu sieviete ar gadu vecu bēmu.
- ➡ Holandiešu feministe.
- ➡ Poļu prostitūta no Berlīnes.
- ➡ Francū zemnieks ar 10 kg franču siera.
- ➡ Kurdu bēglis, kurš dzīvo Latvijā.

3. SOLIS UZ PRIEKŠU

„Viss izriet no citu tiesībām un no manas nepārtrauktā pienākuma viņus respektēt.”

(Emanuelis Levinass)

Mērķis

- Saprast, ka sociāla nevienlīdzība bleži vien ir diskriminācijas avots.
- Veicināt līdzjūtību pret tiem cilvēkiem, kuri ir atšķirīgi.
- Veidot izpratni par to, kādas personīgas sekas var rasties no piedeības pie kādas kultūras vai sociālās minoritātes.
- Attīstīt un pārbaudīt dalībnieku empātijas (līdzjūtības) spējas un tās robezas.

Grupas lielums

10–30 dalībnieki.

Laiks

60 minūtes.

Nepieciešamie resursi

- Lomu kartites (papira lapiņa ar uzrakstītu lomu).
- Atklāta telpa (koridors, liela istaba).

Instrukcijas

- Katrs dalībnieks neskatoties izvelk sev lomu kartīti un patur pie sevis, nerādot to citiem.
- ✓ Dodiet dalībniekiem laiku (1–2 minūtes) izlasīt savu lomu un iejusties tajā.
- Tagad dalībniekiem jānostājas vienā līnijā blakus kā „uz starta”.
- Pasakiet dalībniekiem, ka viņi dzīrdēs dažādu situāciju vai notikumu aprakstu. Katru reizi, kad viņi var atbildēt „Jā” par attiecīgo situāciju, sava loma to varētu darīt, redzēt, just utt., viņiem jāspēj viens solīt uz priekšu. Ja dalībnieki nepiekrit, tad viņiem jāpaliek uz vietas. Vienojieties, lai solī būtu visiem vienādī.
- Lasiet skāļi un skaldri katru situāciju pēc kārtas, ar pauzemēm, lai dalībnieki paspētu novērtēt situāciju un spert (nespert) savu soli.
- Kad visas situācijas ir nolasitas, dalībnieki var uzreiz apmaiņīties iespāldiem par savām lomām. Svarīgi ir izrunāt, kadēļ attiecīgā spēles dalībnieki tajā vai citā piedāvātajā situācijā ir spēruši sojus uz priekšu vai nav, un attiecīgi, kādu lemeslu dēj daži ir tikuši tālāk, bet daži gandrīz nemaz nav spēruši sojus. Tālāk var izveidot kopīgo apli, lai izrunātu visas pārdomas, novērojumus utt.

Padomi radītājiem

- Izlasot situāciju un notikumu aprakstu, pēc nepieciešamības to ir svarīgi adaptēt grupai, ar kuru strādāsiet.
- Stadījā, kad dalībniekiem vajag iejusties lomās, var ieslēgt mūziku, radīt mierigu atmosfēru utt. Ja dazi dalībnieki teic, ka viņi neko nezina par personību, kurā ir jaiejūtas, tad viņiem var pateikt, ka svarīga ir viņu iztele un spējas iejusties, nevis „pareizas” zināšanas.
- Lai parādītu lielo plānsu, kas var pastāvēt cilvēku vidū kādā sabiedrība, lomas un situācijas var pielāgot dalībnieku ikdienas dzīvei un realitātei. Ja jums ir liela grupa, var izdomāt papildu lomas un situācijas. Bet var izmantot arī dotās lomas un situācijas, lai atklātu dalībnieku domas un uztveri par pilnīgi atšķirīgiem cilvēkiem, kultūram utt.
- Apspriešanas laikā ir svarīgi izpētīt, ko dalībnieki zināja par sevis izspēļeto lomu, vai tā bija tieša pieredze vai kādi citi informācijas avoti? Vai dalībnieki ir pārliecīni, ka viņu avoti ir droši un ticami? Ar tādu un līdzīgu jautājumu palīdzību var izrunāt tematu par stereotipiem un to rašanos.
- Jāsāk ar jautājumu par to, kādas bija dalībnieku sajūtas spēles laikā, kas viņi bija un kā rīkojās atsevišķās situācijās, būdamī katrs savā lomā. Turpināt var ar to, kādus jautājumus šī spēle uzdeva un ko viņi ir iemācījusies no tās.
- Kā dalībnieki jutās, sperot soli uz priekšu?
- Kad spēles dalībnieki, kuri spēra soļus bležāk, pamanīja, ka pārējie nelet uz priekšu tikpat ātri?
- Vai dalībnieki varēja uzmiņēt, kādas lomas ir citiem? (Var slēpt lomas līdz šim brīdim un tikai pēc minējumiem atbildēt, kādas bija lomas.)
- Cik grūti vai viegli bija spēlēt dažādas lomas? Kā dalībnieki iedomājās savas lomas, cilvēkus, kurus viņi atveidoja?
- Vai šī spēle atspogujo [mūsu] sabiedrību? Kādā veidā?
- Kuras no cilvēktiesībām bija aktuālas katrai no lomām? Vai kāds var patelikt, ka viņa cilvēktiesības netika levērotas val ka viņam nebija iespējas tās ištenot?
- Kādus soļus var spert, lai vērstos pret nevienlīdzību, kas pastāv sabiedrībā?

Lomu kartītes

Tu esi vientuļā māte — bezdarbniece.
Tu esi politiskās partijas jaunatnes organizācijas prezidents (tava "mātes" partija paslaik atrodas pie varas).
Tu esi bankas prezidenta meita, tu studē ekonomiku.
Tu esi ķiniešu imigranta dēls, kura tēvam pieder joti labs ātro uzkodu bizness.
Tu esi arābu musulmaņu meitene, kas dzīvo kopā ar Joti reliģiskiem vecākiem.
Tu esi ASV vēstnieka meita.
Tu esi karavirs, kurš pašlaik atrodas dienestā (armijā).
Tu esi veiksmīgas importa—eksperta kompānijas ipašnieks.
Tu esi cilvēks ar ipašām vajadzībām, kurš spēj pārvietoties tikai ratīņkrēslā.
Tu esi izbijis (pensionēts) kurpu fabrikas strādnieks.
Tu esi 17 gadus veca cigānu (roma) meitene, kura nav pabelgusi sākumskolu.
Tu esi draudzene (mījaka) jaunam māksliniekam, kurš pārdozejis heroinu.
Tu esi prostitūta vidējos gados, kurai ir HIV.
Tu esi 22 gadus veca lesbiete.
Tu esi skolotājs bezdarbnieks valstī, kur jaunajā oficiālajā valodā tu nespēj pilnībā komunicēt.
Tu esi modelis no Āfrikas.
Tu esi 24 gadus vecs bēglis no Afganistānas.
Tu esi 27 gadus vecs bezpajumtnieks.
Tu esi nelegālais imigrants no Malli.
Tu esi 19 gadus vecs fermera dēls, jūs dzīvojat attālā ciematā.
Tu esi 20 gadus jauns, Joti Izglītots un Intelīgents gejs.
Tu esi 50 gadus vecs izbijis cietumnieks.
Tu esi 16 gadus veca jaunā māmiņa.
Tu esi jaunietis (15 gadi), dzīvo bēmunamā.
Tu esi aklis virletis (35 gadi).
Tu esi 25 gadus veca stipri apļīga sieviete.
Tu esi cilvēktirdzniecības upuris — sieviete, kas to pārdzīvojusi.
Tu esi nabadzīgs bēglis no Singapūras.
Tu esi blonda sekretāre (25 gadi) ar augstāko izglītību.
Tu esi panks labakajos gados (16 gadi).
Tu esi 60 gadus veca matemātikas skolotāja (strādā Jelgavas pamatskolā).
Tu esi 50 gadus vecs valsts ierēdnis, nodaļas vadītājs.
Tu esi 15 gadus vecs jaunietis, kam ir cukura diabēts.

Situācijas un noteikumi

Tev nekad nav bijušas nopietnas finansiālās problēmas.
Tev ir solida māja ar telefonu un televizoru.
Tu jūti, ka tava valoda, reliģija un kultūra tiek cienītas sabiedrībā, kurā tu dzīvo.
Tu jūti, ka tavs viedoklis sociālajos un politiskajos jautājumos tiek uzskaitīts un tam ir nozīme.
Citi cilvēki konsultējas ar tevi par dažādiem jautājumiem.
Tu nebaidies, ka policija tevi apturēs.
Tu zini, kur lūgt padomu vai palīdzību, ja tas ir nepieciešams.
Tu nekad nejūties diskriminēts savas izceļsmes dēļ.
Tu vari saņemt visu nepieciešamo sociālo un medicīnisko palīdzību (pabalstu?).
Tu vari izbraukt uz ārzemēm atpūsties vismaz reizi gadā.
Tu vari ielūgt savus draugus mājās uz vakariņām.
Tev ir interesanta dzīve, un tu esi pozitīvs domās par savu nākotni.
Tu zini, ka pats/pati vari brīvi izvēlēties gan izglītību, gan nākotnes profesiju.
Tu nebaidies no uzbrukuma uz ielas vai presē.
Tu vari balsot vietējās un nacionālās vēlēšanās.
Tu vari svinēt savas kultūras un reliģijas svarīgākos svētkus savu radu un draugu vidū.
Tu vari piedalīties starptautiskos semināros.
Tu vari izliet uz kino vai teātri vismaz reizi nedēļā.
Tu nebaidies par savu bērnu nākotni.
Tu vari sev nopirkta jaunas drēbes vismaz reizi divos mēnešos.
Tu vari iemilēties un būt kopā ar cilvēku, kuru mili.
Tu jūti, ka tavas zināšanas un prasmes ir pieprasītas un atzītas sabiedrībā.
Tev ir brīva pieeja internetam, un tu proti to lietot.

4. ANTONIO UN JUŠUFS

Daudzi apgalvo, ka radošs darbs notiek vienatnē. Vai kādēriž esī meģinājis izveidot stāstu kopā ar 10 vai vairāk cilvēkiem? Šeit tev ir iespēja!

Mērķis

- Izpētīt priekšstatus, kas mums ir par cilvēkiem no citas kultūras vai sociālās grupas.
- Izprast, kā šie priekšstati iespalido mūsu darbības, ko mēs sagaidām no cilvēkiem, kas pieder pie citām sociālajām grupām.

Grupas lielums

8–10 dalibnieki. Lielākas grupas vartīkt sadalīt mazākās grupās.

Laiks 30 minūtes.

Nepieciešamie resursi

- Bumba.
- Papirs un pildspalva novērotājiem.
- Pārliekamās lapas un markieri.

Instrukcijas

- Palūdziet, lai dalibnieki apsēžas apli.
- Lūdžiet vienam kļut par novērotāju. Izskaidrojet, ka viņam ir jāsēz āpus apja un jāpieraksta stāsts, kas tiks sagatavots.
- Pareja grupai izskaidrojet, ka viņi kopā gatavos stāstu. Lai to sagatavotu, viņi izmantos bumbu.
- Sakiet — Šis stāsts ir par jaunu puisi Antonio, no Madrides — un pametiet bumbu grupas biedram, tādā veidā aicinot viņu turpināt stāstu ar vienu vai diviem teikumiem. Pēc tam bumba tiek padota nākamajam.
- Turpiniet šādā veidā, līdz stāsts tiek kopīgi veidots.
- Pēc 10–12 plegājieniem, pamemiet bumbu un sakiet — Antonio pazīst Jusufu, viņš ir puisis no Somālijas, kam arīdzan ir sava stāsts, — un pametiet bumbu citam apli, un aiciniet stāstīt Jusufa stāstu.
- Aktivitātei būtu jābeidzas pēc 10–15 minūtēm.
- Pēc aktivitātes noslēguma aiciniet novērotāju izklāstīt stāstus par Antonio un Jusufu. Jautājiet grupai, kāda bija atšķiriba starp stāstiem par Jusufu un Antonio. Atšķirigos un kopējos elementus pierakstiet uz pārliekamajām lapām. Jautājiet, kādi ir dalibnieku priekšstati par puisi no Madrides un kādi — par puisi no Somālijas.
- Jautājiet, no kurienes jauniešiem radušies šie priekšstati? Vai visiem ir vienādi priekšstati par Spāniju un Somāliju? Kādi? Kāpēc ne?

Ieteikumi vadītājam

- Labākais stāsts bieži vien rodas pēkšni un ātrā tempā. Ja novērotājam ir problēmas ar pierakstīšanu, problēmu var atrisināt, pieaicinot vēl vienu novērotāju vai ierakstot stāstu diktofonā.
- Svarīgi ir uzsvērt, ka stāstam jābūt vienkāršam un kopīga darba rezultātam.
- Lomu vārdi vada šīs spēles dalībnieku iztēli. Piemēram, ja vēlaties runāt par patvēruma meklētājiem, piemeklējiet vārdus, kas vairāk sastopami sabledrībā, preteji vārdu no tās kulturas, no kurās nak patvēruma meklētājs. Varat ari nedaudz sarežģīt spēli, ieliekot dažādus pretējā dzimuma vārdus.
- Šī aktivitāte var tikt viegli adaptēta jebkurai situācijai, piemēram: „Šis stāsts ir par jaunu meiteni, vārdā Džeina, viņa ir vientuļā māte...” vai „Šis stāsts ir par Andreju, viņš ir garīgi slimis...” — tādā veldā pretējā nostādot valrākuma situāciju.

Variācijas

Sadaliet grupu divās daļās, izmantojot to pašu stāsta sākumu, pēc tam salīdziniet abu grupu stāstus. Šī variācija var tikt izmantota, ja grupas nezina, ka stāsti tiks salīdzināti.

Pēc spēles aiciniet katru grupu uzrakstīt šīs varoņu biogrāfijas vai spilgtākos notiku-mus varoņu dzīvēs. Pēc tam salīdziniet uzrakstito.

IZZINAI

Gramatas un dokumenti

Intercultural learning. T-kit – (2000) – Partnership Council of Europe & European Commission (www.training-youth.net)

COMPASS – (2002) – Council of Europe, Strasbourg (www.eycb.coe.int/compass)

All different – All equal – (1995) – Council of Europe, Strasbourg (www.eycb.coe.int/compass)

Resituating culture – (2004) – Council of Europe, Strasbourg

Mājas lapas

Eiropas Jaunatnes Cilvēktiesību sadarbības tīkls: www.eyhr.net.lv

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs: www.humanrights.org.lv

Starptautiska Migrācijas Organizācija: www.iom.int

Starptautisks iecletību veicinošs portāls: www.tolerance.org

Bibliogrāfija

Intercultural learning – T-kit (November, 2000) – Partnership Council of Europe & European Commission. Training – youth. (www.training-youth.net)

All different – All equal. Education pack (1995) – Council of Europe. Secretariat of ECRI. European Youth center. Strasbourg

COMPASS – (2002) – Council of Europe, Strasbourg

Cejvedis starpkultūru izglītībā (2004) – Ipašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts

Alien'93 – (1993) – Council of Europe, Strasbourg

Saskarsme. Lietišķā etikete – (2003) – Jumava, Riga